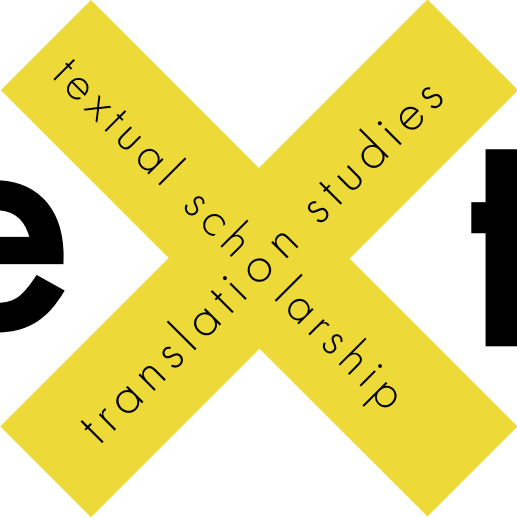

Variantti-kollokvio 2019

**TREKSTUAALISUUS – käänntieteen ja
tekstuaalitieteiden risteyksissä**

Turun yliopisto, 4.10.2019

ABSTRAKTIT

tre **tual**
crossings

TREKSTUAALISUUS – käännöstieteen ja tekstuaalitieteiden risteyksissä

Turun yliopisto, 4.10.2019

ABSTRAKTIT

AHONEN TUULI Audiovisuaalisten tekstien multimodaalisuus	3
EILITTÄ LEENA Kirjailija runouden kääntäjänä: Hermann Broch	4
HAAPANIEMI RIKU Tekstin materiaalisuus ja multimodaalinen kääntäminen: audiovisuaalisen tekstin muodolliset reunaehdot	4
HUTTUNEN NIKO & JUNTUNEN TUOMAS Uusi testamentti 2020 – armoton ja uskonon raamatunkäännös?	5
KANKAANPÄÄ JAAKKO Poirot ennen ja nyt – vanhoista ja uusista Christie-suomennoksista	5
KORHONEN ANNAMARI Asiatekstien luovat käännös- ja tuotantoprosessit: kääntäminen psykologian luovuusteorioiden valossa sekä monivaiheiset tekstintuotantoketjut	6
LEBLAY CHRISTOPHE, KOTIKUMPU-BLOMGRÉN MARIANNE, KOPONEN MAARIT, MUTTA MAARIT, SALMELA ANNA & SALMI LEENA Tekstien editointiprosessit ja visualisointi	6
NORJA SARA Alkemian peili: englanninkielisen alkemian käännöshistoriaa	7
SEPPÄNEN MINNA & PALOPOSKI OUTI Varhainen suomentamistoiminta suomalaisuuden asialla: esimerkkinä antiikin kirjallisuus	7
SORVARI MARJA Monikieliset venäläiset kirjailijat Suomessa: Zinaida Lindén ja Polina Kopylova	8
TAIVALKOSKI-SHILOV KRISTIINA Monikieliset tekstiketjut epäsuorassa kääntämisessä: miten tutkia samuuden välittymistä?	8
TOROPAINEN TANJA Vanhin suomenkielinen Ars moriendi -teos osana käännösten ja uusintapainosten verkostoa	9

AHONEN TUULI

Audiovisuaalisten tekstien multimodaalisuus

Tutkimukseni keskittyy audiovisuaalisten tekstien, kuten elokuvien ja televisio-sarjojen multimodaalisen luonteen tarkasteluun sekä siihen, miten se vaikuttaa kyseisten ohjelmien tekstittämiseen. Tekstittäjän tehtävänä on kääntää audiovisuaalinen viesti helposti luettavaan muotoon, jossa kuitenkin säilyy viestin ydin. Tässä tehtävässä audiovisuaalisen tekstin multimodaalisuus voi auttaa. Tekstittäjä voi ottaa kuvan ja äänen huomioon kääntäessä ja tiivistäessään puhuttua viestiä näitä moodeja hyväksi käyttäen. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten kääntäjät näitä moodeja käyttävät.

Audiovisuaalisten tekstien viisi erilaista moodia jakautuvat kahden päämoodin alle. Kuten nimi audiovisuaalinen jo antaakin ymmärtää, elokuvat ja televisio-sarjat ovat tarkoitettu sekä nähtäviksi (visuaalinen moodi) sekä kuultaviksi (audiomoodi). Kun audiovisuaalinen teksti käännetään, luodaan visuaaliseen kenttään vielä yksi lisäosa eli tekstitykset. Liikkuva kuva ja tekstitykset (lisäksi myös muut tekstit, kuten kirjeet tai uutisotsikot) muodostavat audiovisuaalisen tekstin visuaalisen moodin. Ääniraita taas koostuu musiikista, ääniefekteistä sekä hahmojen puheesta. Kaikki nämä elementit muodostavat yhdessä audiovisuaalisen tekstin, jossa sekä äänet että liikkuva kuva muodostavat monimutkaisen merkityksiä muodostavan kokonaisuuden. Tätä piirrettä kutsutaan multimodaalisuudeksi (Chen & Nohara, 2012; Gottlieb, 2005; Delabastita, 1990; Zabalbeascoa, 2008).

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten audiovisuaalisten ohjelmien kääntäjät eli tekstittäjät ottavat kuvan ja äänen huomioon kääntäessään audiovisuaalisia tekstejä. Tutkimukseni jakautuu osatutkimuksiin, joissa tarkastelen tätä ilmiötä erilaisista näkökulmista. Tutkimusten tuloksia käytetään myös Pro gradu -tutkielmaani varten luomani audiovisuaalisten tekstien analysointimenetelmän kehittämiseen. Loin kyseisen analysointimenetelmän, sillä olemassa olevat analysointimenetelmät eivät vastanneet tutkimukseni tarpeisiin sellaisinaan. Multimodaalisella jakso- ja kohtausanalyysilläni (Ahonen, 2017) pyrin analysoimaan audiovisuaalisen tekstin moodeja tasavertaisesti sekä hyödyntämään elokuvatutkimuksessa käytettyä termistöä.

Tutkimukseni jakautuu osatutkimuksiin, joissa tutkin multimodaalisuutta monilta erilaisilta kannoilta. Tarkoituksena on tarkastella, kuinka tärkeinä ammattikäntäjät pitävät kuvaa ja ääntä kääntäessään sekä miten usein heillä on pääsy kaikkiin näihin elementteihin kääntäessään. Aiheena ovat ammattitekstittäjien mielipiteet ja näkemykset audiovisuaalisten tekstien multimodaalisuudesta niitä kääntäessä. Toisessa osatutkimuksessa siirryn tarkastelemaan, miten multimodaalisuus vaikuttaa konkreettisesti tekstittämiseen. Testihenkilöinä tulen käyttämään Itä-Suomen yliopiston käännösalan opiskelijoita. Tekstittäjillä tulee olemaan käännöskokeissa erilaiset mahdollisuudet käyttää audiovisuaalisen tekstin moodeja hyväkseen niitä kääntäessään. Näin pyrin selvittämään, kuinka erilaiset moodit ja niiden yhdistelmät vaikuttavat tekstittämisprosessiin sekä lopputulokseen. Kolmannessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena on mahdollisuuksien mukaan ammattitekstittäjien tapa hyödyntää moodeja. Tässä osatutkimuksessa tarkoituksena on käyttää silmänliikkekameraa tutkimaan, miten ammattitekstittäjän tarkastelevat liikkuvaa kuvaa tekstittäessään. Tähän tutkimukseen voidaan liittää myös asiantuntijahaastatteluita.

Kirjallisuutta

Ahonen, T. 2017: Multimodal Scene and Sequence Analysis: Condensation and Reduction Strategies in the Subtitles of *The Dark Knight*. Pro gradu. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20180058>

Chen, Y. & Nohara, K. 2012: Relationship between Verbal and Nonverbal signs in Audiovisual Translation. In Lew Z., Petrova A. & Ustaszewski M. (toim.) *Translation Studies: Old and New Types of Translation in Theory and Practice*. Frankfurt: Peter Lang, 227–233

Delabastita, D. 1990: Translation and the mass media. In Bassnett, S. & Lefevere, A. (toim.) *Translation, History and Culture*. London: Cassell, 97–109.

Gottlieb, H. 2005: Multidimensional Translation: Semantics turned Semiotics. EU-HighLevel Conference Series. MuTra 2005 – Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings.

Zabalbeascoa, P. 2008: The nature of the audiovisual text and its parameters. In Díaz Cintas, J. (toim.) *Didactics of Audiovisual Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 21– 37.

EILITTÄ LEENA

Kirjailija runouden kääntäjänä: Hermann Broch

Hermann Brochin runous ei ole saanut paljoa huomiota tutkimuskirjallisuudessa, mutta vielä vähemmän huomiota ovat saaneet hänen runoudesta tekemänsä käännökset.

Brochin teosten viimeisimmässä editiossa on yhdeksän käännettyä runoa, joista seitsemän ovat alkuaan englannin ja kaksi unkarin kielisiä. Useat näistä kirjailijoista Broch tunsu henkilökohtaisesti ja oli tehnyt yhteistyötä heidän kanssaan; kuten skotlantilainen Edwin Muir ja amerikkalainen Jean Starr Untermeyer, jotka olivat kääntäneet hänen tekstejään englanniksi. Brochin kääntämien runojen kirjoittajien joukossa ovat myös unkarilainen psykoanalytikko Edith Reny, amerikkalainen pasifistinen runoilija Stephen Spender, tunnetut modernistit T.S. Eliot ja James Joyce sekä amerikkalainen transendentalisti Walt Whitman.

Esitelmässäni analysoin Brochin tekemiä käännöksiä vertaillen niitä alkuteksteihin, ja pyrin osoittamaan käännosten intertekstuaalisia yhteyksiä hänen omaan runouteensa. Tulen myös esittelemään Brochin esseetä “Einige Bemerkungen zur Philosophie und Technik des Übersetzens“ (1946), jossa hän mm. argumentoi, että kääntäjän tulee tuoda kaksi erilaista kieltä suhteeseen toistensa kanssa tavalla, joka tekee oikeutta niille molemmille. Hän myös pohtii erilaisten kielityyppien soveltavuutta kääntämiselle esittäen, että vahvaa paikallisuutta vailla olevat kielet soveltuvat parhaimmin käännettäviksi. Omista käännoksistään hän kertoo, että näiden lähtökohtana eivät ole tekstin lauseet vaan kirjallisten teosten ideat ja merkitykset.

HAAPANIEMI RIKU

Tekstin materiaalisuus ja multimodaalinen kääntäminen: audiovisuaalisen tekstin muodolliset reunaehdot

Tutkimuksessani tarkastelen käännoösprosessia sekä käännoksen ja alkuperäisen tekstin suhdetta materiaalisuuden näkökulmasta. Materiaalisen tekstikäsityksen perusajatus on, että kieltä ei voi erottaa tekstistä välittävistä materiaalisista mediasta. Kääntämisen tutkimus puolestaan on perinteisesti painottanut joko käännoosten kielellisiä elementtejä, teksteissä vaikuttavia kulttuurisia tekijöitä tai tekstien erilaisia käyttötarkoituksia. Materiaalisuuden käsite tarjoaa siis käännoöstieteelle uuden, eri lähestymistapoja yhdistävän näkökulman: materiaalinen tekstikäsitys mahdollistaa sen, että kaikki kääntämiseen ja käännoökseen vaikuttavat reunaehdot nähdään osana tekstin materiaalista luonnetta, ei siitä erillisinä ulkoisina tekijöinä.

Näiden periaatteiden pohjalta rakennan materiaalisen käännoösprosessin teoreettisen mallin. Tämän mallin avulla kääntäminen voidaan nähdä prosessina, jossa alkuperäisen tekstin kulttuurinen, materiaallinen ja kielellinen sisältö muutetaan verbaaliseksi sisällöksi, joka tuotetaan osaksi uutta materiaalista tekstiä uudessa kielellis-kulttuurisessa kontekstissa.

Havainnollistan tämän mallin mahdollisuuksia käytännössä soveltamalla sitä audiovisuaalisten tekstien kääntämisen tutkimukseen. Materiaalinen malli sallii sen, että audiovisuaalisen tekstin kääntämiseen

vaikuttavia erilaisia muodollisia reunaehtoja – jotka voivat johtua esimerkiksi tekstin multimodaalisesta luonteesta, käännösprosessin intersemioottisista ulottuvuuksista tai käännöksen vastaanottajan funktionaalisista tarpeista – voidaan tarkastella yhdessä ja yhteisin käsittein. Osoitan esimerkkien avulla, kuinka materiaallinen tekstikäsitys näin kyseenalaistaa käännöstieteen totuttuja tutkimuslähtökohtia ja tuo tuoreita näkökulmia kääntämisen tutkimukseen.

HUTTUNEN NIKO & JUNTUNEN TUOMAS

Uusi testamentti 2020 – armoton ja uskonon raamatunkäännös?

Piipiaseura aloitti vuonna 2018 Uusi testamentti 2020 -nimisen käännöshankkeen. Kyseessä on maailman ensimmäinen raamatunkäännös, joka tehdään suoraan kreikkalaisesta alkutekstistä mobiililaitteille. Käännöstä ei paineta. Suomennoksessa otetaan huomioon mobiililaitteiden lukemiselle asettamat vaatimukset. Uusi käännös on tarkoitettu saattamaan myös kuunneltavaksi audiomuodossa.

Käännöstyö on jatkoa 2017 julkaistulle evankeliumikäännökselle, DigiMarkukselle. DigiMarkuksen yhteydessä luotiin käyttäjakeskeisen kääntämisen malli sekä käännöstyön periaatteet, joihin myös Uuden testamentin 2020 käännöstyö perustuu. Uusi testamentti 2020 hakee ratkaisua sille, miten puhelimen käyttäjille on hyvä kääntää Raamattua. Keskeisessä roolissa ovat vastaanottaja ja käyttöympäristö.

Käännöstyötä ohjaa 20-vuotiaiden kielentaju, mikä on eri asia kuin kohderyhmä. Käännös on tarkoitettu kaikille ja kaikenikäisille suomen kieltä osaaville puhelimen käyttäjille. Käännöstyötä ohjaa oletus, että se mikä on noin 20-vuotiaille suomea puhuville ymmärrettävää, on ymmärrettävää myös vanhemmille ikäluokille.

Käännöstyössä lähestymistapana on käyttäjakeskeinen kääntäminen. Tämä perustuu siihen, että käyttäjistä kerätään käännöstyön yhteydessä tietoa eri menetelmien avulla, ja saadun tiedon perusteella tuotetaan mahdollisimman käytettävä ja ymmärrettävä käännös. Käännöksessä ei tavoitella selkokieltä vaan rikasta suomen kieltä.

Vuoden 1992 kirkkoraamatun kääntämisestä on kulunut kohta kolmekymmentä vuotta. Vaikka sen kieli on suurelta osin vielä ymmärrettävää, tässä ajassa sanasto ja tyyli usein jo muuttuvat. Uuden testamentin 2020 tarkoitus ei kuitenkaan ole korvata Raamattua 92:sta vaan toimia sen rinnalla. Hankkeen yhtenä keskeisenä haasteena on löytää uusia, yleiskielisiä ilmaisutapoja uskonnollisille erityiskäsitteille. Voiko Uusi testamentti olla armoton ja uskonon?

Itse käännöstyötä tekee kaksi päätoimista Piipiaseuran kääntäjää. Hankkeella on ekumeeninen ohjausryhmä, joka säännöllisesti antaa palautetta kääntäjien työstä. Esitelmässä esitetään käännöstyön yleisperiaatteita ja työssä kohdattuja haasteita. Ratkaisuja havainnollistetaan käännösesimerkein.

KANKAANPÄÄ JAAKKO

Poirot ennen ja nyt – vanhoista ja uusista Christie-suomennoksista

Vertaamalla neljää omaa Agatha Christie -suomennostani aiempiin suomennoksiin, alkuteksteihin ja ruotsinnoksiin osoitan, että vanhat suomennokset on osittain tehty ruotsinnoksista ja että ne sisältävät myös 1970-luvulla korjattuina versioina vanhentunutta tyyliä ja runsaasti suoranaisia käännösvirheitä. Virheet johtuvat ilmeisesti alkuperäisten suomentajien puutteellisesta englannin kielen taidosta ja suomen kirjakielen nopeasta kehityksestä kontrastina yhä tuoreina säilyneisiin alkuteksteihin. Yhtenä erityisen esimerkkinä on Hercule Poirotin omintakeinen puheenparsi, jonka kanssa suomentaja on edelleen ajoittain pulassa, vaikka hänellä olisi nykyaikaiset tietolähteet käytössään.

KORHONEN ANNAMARI

Asiatekstien luovat käänös- ja tuotantoprosessit: kääntäminen psykologian luovuusteorioiden valossa sekä monivaiheiset tekstintuotantoketjut

Liike-elämän, teollisuuden ja julkishallinnon viestintätekstien tuottaminen ja kääntäminen on kaikkialle yhteiskuntaan ulottuvaa toimintaa, joka jää edelleen usein vähälle huomiolle. Näiden tekstien kääntämistä pidetään usein yksinkertaisena saman tekstin siirtämisenä toiseen kieleen. Kyseessä on kuitenkin usein luova viestintäprosessi, jossa teksti tuotetaan uudelleen toisella kielellä ja joka ei olennaisilta osiltaan välttämättä eroa ratkaisevasti muista tekstintuotantoprosesseista, joissa käytetään lähdemateriaalia.

Kollokvioesitelmässäni käsittelen käänöspalvelun ja sisällöntuotantopalvelun limittymistä käännöstoimistoksi profiloituneiden yritysten käytännössä. Aluksi tarkastelen psykologian luovuusteorioita ja pohdin, missä muodoissa luovuus on läsnä asiatekstien kääntämisessä. Pohdinnoissani ja esimerkeissäni nojaan vahvasti omaan kokemukseeni käännöstoimiston kääntäjänä ja käsikirjoittajana.

Kielipalveluyrityksen prosessit ovat usein joustavia ja monivaiheisia, ja ne voivat sisältää niin kirjoittamista, kääntämistä kuin editointiakin. Esittelen kaksi käytännön esimerkkiä tuotantoprosesseista, joissa kirjoittamisen tai tekstin editoinnin rooli on vahvempi kuin yleisimmin sovellettavassa tyypillisessä käänösprosessissa. Vaikka molemmat esiteltävät prosessit sisältävät kääntämistä, vain toisen niistä on toteuttanut yrityksen käänösyksikkö: tässä prosessissa teksti on ensin käännetty ja sitten editoitu hieman toisenlaista viestintäkanavaa varten. Toisesta prosessista taas on vastannut sisällöntuotantoyksikkö, jolloin työ on aloitettu asiakkaan toimittaman raakamateriaalin pohjalta. Siitä on luotu sähköinen opetusmateriaali ns. master-kieliversiona, joka on sitten käännetty edelleen toisiin kieliin. Monikielisessä sisällöntuotantoprosessissa tulee erinomaisesti esiin tekstien tuottamisen ketju, jossa jokainen vaihe toimii lähtömateriaalina seuraavan tekstin tuottamiseen.

LEBLAY CHRISTOPHE, KOTIKUMPU-BLOMGRÉN MARIANNE, KOPONEN MAARIT, MUTTA MAARIT, SALMELA ANNA & SALMI LEENA

Tekstien editointiprosessit ja visualisointi

Esityksemme metodologisena perustana on ajatus siitä, että tekstin tuottamisen prosessi ja sen kuvaaminen voivat olla yhtä tärkeitä kuin lopullinen valmis teksti. Käytämme tekstigenetiikan (*jatkuvuus* ja *lineaarisuus*) sekä kognitiivisen kielentutkimuksen avainkäsitteitä tieteidenvälisinä työkaluina tutkiessamme uusia digitaalisia, heterogeenisiä, yhteistoiminnallisia ja ammatillisia esitekstejä, jotka on kerätty sekä yksikielisissä (tuottaminen) että monikielisissä konteksteissa (kääntäminen).

Tarkoituksena on yhdistää yllä mainitut käsitteet tallennustyökaluihin (*GenographiX*, *Scriptlog*, *Translog*), joiden avulla voidaan ilmaista sekä paikkatietoa (paikkatietojärjestelmät, engl. *Geographic Information System*) että graafeja (engl. *graph-oriented protocol/graph-based knowledge*). Paikkatietojärjestelmät edustavat staattisuutta, kun taas graafit dynaamisuutta, ja yhdessä ne tarjoavat dynaamista kuvatietaa tekstin tuottamisesta ja sen uudelleen muokkauksen prosesseista.

Olemme kokoamassa korpukseksi aineistoa, joka koostuu tietokoneella tuotetuista ja jälkieditoituista käännetyistä teksteistä. Tarkoituksena on aluksi tallentaa tekstit, jotta niitä voidaan sen jälkeen tarkastella yksityiskohtaisesti pitäen lähtökohtana sitä, mitä kirjoittamis- ja/tai käänösprosessin aikana tapahtuu. Tämän jälkeen visualisoimme askel askeleelta toinen toistaan seuraavia transformaatioita ja analysoimme niitä.

Visuaalisia malleja (*patterns*) korostavassa analyysissä käytetään värejä ja muotoja, joiden avulla on mahdollista tuoda esiin tekstin tuottamisen ja ammattimaisen kääntämisen väliset yhteydet.

Kirjallisuutta

Becotte, H.S., Caporossi, G., Hertz, A. & Leblay, C. 2019: Writing and rewriting: Keystroke logging's colored numerical visualization. In K. P. H. Sullivan & E. Lindgren, *Observing writing: logging handwriting and computer keystrokes*. Leyde: Brill Academic Publishers, 96–124.

Caporossi, G. & Leblay, C. 2015: A graph theory approach to online writing data visualization. In G. Cislaru (ed.) *Writing(s) at the Crossroads: The Process-Product Interface*. Amsterdam: John Benjamins, 171–181.

Koponen, M., Salmi, L. & Nikulin, M. 2019: A product and process analysis of post-editor corrections on neural, statistical and rule-based machine translation output. *Machine Translation*, [<https://link.springer.com/article/10.1007/s10590-019-09228-7>]

Mutta, M. 2017: Pausal Behavior in the Writing Processes of Foreign and Native Language Writers: The Importance of Defining the Individual Pause Length. In S. Plane et al. (eds.), *Research on Writing: Multiple Perspectives*. International Exchanges on the Study of Writing. Fort Collins, Colorado: The WAC Clearinghouse and CREM, 511–529. [<https://wac.colostate.edu/books/wrab2014/>]

NORJA SARA

Alkemian peili: englanninkielisen alkemian käännöshistoriaa

Varhaisten englanninkielisten tekstien historia on pitkälti käännösten historiaa. Käännöstekstien merkitys englannin kielihistoriassa on siis suuri, mutta tästä huolimatta historialliset kielitieteilijät ja esimerkiksi keskienglantilaisten tekstien editoijat ovat kiinnittäneet vähäisesti huomiota käännösaspekteihin tekstejä tutkiessaan.

Käännösteksteillä on erityisen suuri merkitys englanninkielisten tieteellisten tekstien historiassa. Keskityn esitelmässäni alkemististen tekstien käännöshistoriaan, jota peilaan yhden englanninkielisen teoksen kautta. *The Mirror of Alchemy (MoA)* on tunnettu alkemistinen teos, jota pidettiin ennen Roger Baconin (n. 1214–1292) kirjoittamana. Väitöskirjatutkimukseni käsittelee kaikkia säilyneitä käsikirjoituskopioita kyseisestä teoksesta. Näitä 1400–1600-luvuilta olevia kopioita on yhteensä seitsemän. Väitöskirjani on osaltaan digitaalinen tieteellinen editio *MoA*:n käsikirjoituskopioista.

MoA perustuu alun perin latinankieliseen teokseen *Speculum Alchemiae*. Englanninkieliset käsikirjoituskopiot edustavat neljää eri käännöstä: 1) varhainen, latinankielisistä käsikirjoituksista käännetty versio; 2) toisesta latinankielisestä käsikirjoitusperinteestä käännetty versio; 3) vuoden 1597 englanninkielisestä painetusta kirjasta osittain kopioitu versio; ja 4) vuoden 1613 painetusta *Theatrum Chemicum* -kirjasta käännetty versio. Tarkastelen esitelmässäni näitä neljää käännöstä ja niiden alun perin latinankielisiä esikuvia. Vertaan *MoA*:n käännöshistoriaa muihin eurooppalaisiin alkemistisiin teksteihin: *MoA*:ssa näkyy piirteitä, joita esiintyy myös muiden tekstien transmissiohistoriassa. Lisäksi käsitelen haasteita, joita minulla tekstuaalitieteen metodeja käyttävänä, editiota tekevänä kielitieteilijänä on ollut ymmärrettyäni, että väitöskirja-aineistoani täytyy lähestyä myös käännösnäkökulmasta.

SEPPÄNEN MINNA & PALOPOSKI OUTI

Varhainen suomentamistoiminta suomalaisuuden asialla: esimerkkinä antiikin kirjallisuus

Kreikan- ja latinankielisen kirjallisuuden asema länsimaisen kirjallisuuden kivijalkana on perinteisesti taannut sille huomiota kansankielisten käännösten merkeissä. Antiikin tekstien – jolla tässä tarkoitetaan sekulaareja tekstejä kreikkalais-roomalaisen antiikin ajalta – varhainen suomennoshistoria kertoo Suomen tuolloisesta kielitilanteesta ja kielten arvostuksesta ja rooleista sivistys- ja kieli- ja kirjallisuushistoriassa. Varsinainen suomennostoiminnan alku sijoittuu 1800-luvun alkuvuosikymmeneihin.

Käsitlemme tässä esitelmässä antiikin tekstien kääntämisen ns. arkeologisia kysymyksiä: mitä käännettiin ja toisaalta jätettiin kääntämättä, missä ja miten käännöksiä tuotettiin ja levitettiin, ja milloin käännökset ilmestyivät.

Keskustelu kääntämisestä on osa normatiivista suomen kieltä koskevaa keskustelua. Erityisesti 1800-luvun suomennoshistorian osa-alueiden tarkastelu voi tuottaa uutta tietoa siitä, millaisia pyrkimyksiä kielioloista hyvin kiinnostuneella sivistyneistöllä oli suomen kielen kehittämisen suhteen sekä Suomen yleisen sivistämisen suhteen. Käännökset muodostivat pitkään valtaosan suomenkielisistä teksteistä ja ne myös toimivat usein alkuperäisten suomenkielisten tekstien malleina. Niinpä niistä myös keskusteltiin runsaasti, ja tämän keskustelun kautta voi hahmotella paitsi syntymässä olevia kielinormeja, toisaalta myös eurooppalaisena olemisen normeja tilanteessa, jossa kuuluminen Venäjän valtakuntaan herätti voimakasta kulttuurisen identifioitumisen tarvetta.

Varhaisinta suomennosvaihetta leimaa keskittyminen kreikankieliseen kirjallisuuteen – ensimmäinen latinasta suomennettu teos on vasta vuodelta 1856. Myöskään suomennettujen teosten asema yhtäältä kirjallisuuden kaanonissa ja toisaalta kouluopetuksessa ei ole yhtäläinen. Nämä eroavaisuuden heijastelevat kiinnostavalla tavalla sitä, miten kreikan ja latinan kieliiin ylipäätään suhtauduttiin: näiden kahden muinaiskielen funktiot yhteiskunnassa nähtiin erilaisina.

SORVARI MARJA

Monikieliset venäläiset kirjailijat Suomessa: Zinaida Lindén ja Polina Kopylova

Esitelmäni käsittelee kahden Suomessa asuvan venäläissyntyisen kirjailijan kaunokirjallisia tekstejä ja niiden syntyä kielten ja kulttuurien risteyksessä. Zinaida Lindén (s. 1963) on tunnettu venäläis-suomenruotsalainen kirjailija, jonka teoksia on palkittu useasti. Polina Kopylova (s. 1976) on venäläis-suomalainen vapaa toimittaja ja kääntäjä, ja häneltä on ilmestynyt runoutta venäjäksi ja suomeksi. Molemmat ovat kirjoittaneet kaunokirjallisia tekstejä itselleen vieraalla kielellä. Lindénin debyyttijulkaisu *Överstinnan och syntetisatorn* (1996) ilmestyi ruotsiksi, ja hän on sittemmin julkaissut useita romaaneja ja novellikokoelmia ruotsiksi. Lindén on julkaissut useimmat teoksensa myös venäjäksi, mutta korostaa, ettei kyse ole käännöksistä vaan alkuperäisteoksista. Kopylova on kirjoittanut ja julkaissut runoutta venäjäksi ja suomeksi. Aluksi hän kirjoitti runot venäjäksi, minkä jälkeen teki itse käännökset suomeen, mutta myöhemmin hän kertoo alkaneensa kirjoittaa runoja samanaikaisesti sekä venäjäksi että suomeksi. Esitelmässäni käsitelen mm. sitä, miten Lindén ja Kopylova lähestyvät monikielistä luomisprosessia, miten eri kielillä kirjoitetut tekstit eroavat toisistaan tai vaikuttavat toisiinsa, ja mitä heille merkitsee kirjoittaminen eri kielillä. Käytän materiaalina Lindénin ruotsin- ja venäjänkielisiä kertomuksia, Kopylovan venäjän- ja suomenkielisiä runoja, sekä mahdollisesti käsikirjoitusaineistoja. Tämän lisäksi tarkastelen esseitä ja haastatteluita, joissa Lindén ja Kopylova kertovat ”itsekääntämisestä” ja työstään monikielisinä kirjailijoina Suomessa.

TAIVALKOSKI-SHILOV KRISTIINA

Monikieliset tekstiketjut epäsuorassa kääntämisessä: miten tutkia samuuden välittymistä?

Käännöstieteessä epäsuoralla kääntämisellä tarkoitetaan tapauksia, joissa käännöksen lähtötekstinä ei ole alkuteksti vaan sen pohjalta tehty käännös (ks. Assis Rosa, Pięta & Bueno Maia 2017, 113, 119–121).

Epäsuora kääntäminen on hyvin monimutkainen ilmiö, johon liittyy monenlaisia tekstuaalisia ketjuuntumisia. Kaunokirjallisuuden epäsuorassa kääntämisessä saattaa syntyä tekstiketju, joka sisältää useampia erikielisiä käännöksiä. Esimerkiksi Otto Tandefeltin tekemä *Robinson Crusoen* ensimmäinen suomennos vuodelta 1847 pohjautuu tekstiketjuun, jonka alkuperä on hämärän peitossa ja jossa viimeisinä väliteksteinä ovat todennäköisesti vuonna 1841 ilmestynyt A. Geygerin saksannos ja vuonna 1847 Helsingissä ilmestynyt saksannoksen ruotsinnos (Sagulin 2010, 77).

Epäsuoran kääntämisen tutkimus on toistaiseksi keskittynyt paljolti muutoksiin, joita tekstien ketjuuntuminen saattaa aiheuttaa. Itse olen kiinnostunut tutkimaan, mikä pysyy samana tai samankaltaisena (ks. Chesterman 2007) pitkissä tekstiketjuissa. Esitelmäni tarkoituksena on keskustella siitä, miten erikielisissä tekstiketjuissa välittyvää samuutta tai samankaltaisuutta voidaan tutkia. Löytyisikö tekstuaalitieteiden metodeista apua? Esimerkkinä tapauksista, joissa samuus on mielestäni välittynyt tekstiketjun loppuun asti käytän otteita *Robinson Crusoen* tekstiketjusta, joita otan Crusoen alkuteoksesta, Otto Tandefeltin suomennoksesta, vuoden 1847 ruotsinnoksesta ja Geygerin vuoden 1841 saksannoksesta.

Kirjallisuutta

Assis Rosa, A., Pięta H. & Bueno Maia, R. 2017: Theoretical, methodological and terminological issues regarding indirect translation: An overview. *Translation Studies*, 10:2, 113–132.

Chesterman, A. 2007: Similarity Analysis and the Translation Profile. *Belgian Journal of Linguistics* 21: 1, 53–66.

Sagulin, M. 2010: *Jälkiä ajan hiekassa: Kontekstuaalinen tutkimus Daniel Defoen Robinson Crusoen suomenkielisten adaptaatioiden aatteellisista ja kirjallisista traditioista sekä subjektikäsitteistä*. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Education, Humanities, and Theology 6. Joensuu: University of Eastern Finland.

TOROPAINEN TANJA

Vanhin suomenkielinen *Ars moriendi* -teos osana käännösten ja uusintapainosten verkostoa

Tutkimukseni kohteena on Westhin koodeksiin (1530–1540-luku) sisältyvä teksti *Sieluin vahvistus, lohdutus ja lääkitys*. Se on sairaan luona käyville papeille tarkoitettu sielunhoidon opas ja kuuluu keskiaikaiseen *Ars moriendi* -hartauskirjallisuuden perinteeseen. Tekstin suomentajaa ja suomentamisajankohtaa ei tiedetä. Epäselvää on sekin, onko koodeksissa oleva teksti ajateltu valmiiksi käännökseksi, edustaako se käännöksen keskeneräistä vaihetta vai onko kyseessä kopio olemassa olleesta käännöksestä. Käsikirjoitus sisältää paljon korjauksia mutta toisaalta myös kopioimiseen viittaavia piirteitä (Häkkinen 2012, 25), ja siitä on havaittavissa kahden tai kolmen eri kirjoittajan käsialaa (Kallio 2012, 23). *Sieluin vahvistuksen* kieltä ja käännöspohjaa on tutkittu jonkin verran (mm. Häkkinen mts. 24–26, 37; Pihlajamaa 2012), mutta tekstin rakenteesta ja kielestä ei ole tehty kattavaa kokonaisesitystä.

Sieluin vahvistus perustuu saksalaisen teologin Urbanus Rhegiuksen (1489–1541) suosittuun kirjaan *Seelen ärztney für die gesunden vnd krancken zu disen gefährlichen zeytten*. Kirja ilmestyi ensi kertaa vuonna 1529, ja sittemmin sen pohjalta on valmistettu lukuisia uusia painoksia ja versioita niin saksaksi kuin muillakin kielillä. Teosta ei ole koskaan julkaistu painettuna kirjana suomeksi, mutta ruotsinkielisiä painoksia on ilmestynyt useita. Vanhin niistä on vuodelta 1537. Ruotsinnoksessa ei mainita teoksen alkuperäistä tekijää, mikä on poikkeuksellista, sillä erilaiset saksankieliset versiot on aina merkitty Rhegiuksen nimiin. Ruotsinkielistä *Sielenes tröst och läkedom* -teosta on arveltu Olavus Petrin kääntämäksi, mutta ruotsinnoksen tekijyys on asetettu kyseenalaiseksi (vrt. esim. Gummerus 1937, 26 ja Pihlajamaa 2012, 95).

Rakenteensa puolesta *Sieluin vahvistus* ei näytä olevan suora käännös sen enempää saksankielisestä alkuperäisteoksesta kuin vuoden 1537 ruotsinnoksesta. Jotkin kielelliset piirteet ja muun muassa

raamatunkohtiin viittaavien lyhenteiden sijoittuminen tekstissä viittaavat kuitenkin siihen, että ruotsinnosta on käytetty lähtötekstinä. (Pihlajamaa 2012; ks. myös Häkkinen 2012, 25.) Saksan osalta Sieluin vahvistusta on verrattu vain saksalaiseen alkutekstiin. Tekstiä on kuitenkin syytä verrata myös uudempiin saksankielisiin painoksiin, sillä painokset eivät ole keskenään identtisiä. Vertailuun sopivia saksankielisiä painoksia on esimerkiksi vuosilta 1530, 1534 ja 1537. Teoksesta on olemassa myös varhainen alasaksalainen käännös (painokset vuosilta 1530 ja 1532).

Tutkimuksessani selvitän tekstivertailun avulla, mitä kohtia Sieluin vahvistuksesta on jätetty pois, mitä lisätty ja mitä ilmaistu omintakeisesti. Pyrin hahmottelemaan systemaattisen rakenteellisen ja kielellisen analyysin avulla, millaisen trekstuaalisen verkoston osa Sieluin vahvistus -suomennos on.

Kirjallisuutta

Gummerus, Jaakko 1937: Suomenkielinen Ars-moriendi kirjallisuus uskonpuhdistuksen vuosisadalla. – *Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja XI–XIV*, 19–31.

Häkkinen, Kaisa (toim.) 2012: *Codex Westh. Westhin koodeksin teksti*.

Kallio, Maria 2012: Westhin koodeksin kodikologiaa. – Toim. Kaisa Häkkinen, *Tutkimuksia Westhin koodeksista*, 10–28.

Pihlajamaa, Lauri 2012: Raamatunlauseet ”Sielun lääkkeessä”. – Toim. Kaisa Häkkinen, *Tutkimuksia Westhin koodeksista*, 93–116.